

شیک‌پوشی بلوچ‌ها

و پابیندی شان به عروسی‌های مرحله‌ای!

آشنایی با سبک زندگی

و فرهنگ خاص مردم بلوچ

که عروسی‌هایشان ۳ شبانه‌روز

طول می‌کشد، تنوع غذایی

خیره‌کننده‌ای دارند و گران‌ترین

لباس سنتی ایران را می‌پوشند

نسیم سهیلی | روزنامه‌نگار

سیستان و بلوچستان عزیز با همه مردم قهرمان و دوست‌داشتنی‌اش، دومین استان پهناور ایران است که خاستگاه نخستین تمدن‌های پیشرفته بشری و کانون اجتماعات شهرنشینی بوده‌است. این سرزمین عجیب و پرمز و راز، قصه‌های بسیاری را از روزگاران بسیار گذشته در دل خود دارد. درباره اهمیت سیستان و بلوچستان خوب است بدانیم که فردوسی نامدار، پهلوانان خود را از آن خطه معرفی کرده‌است. نام قوم بلوچ در حکاک‌های هخامنشی یا در نوشته‌های یونانی هم دیده می‌شود، نوشته‌هایی که به سال‌های قبل از میلاد با می‌گردد. سرزمین اقوام بلوچ در دوره قاجار به‌دو قسمت بلوچستان غربی و شرقی تقسیم شده که بخش شرقی آن در پاکستان قرار گرفته و بخش بلوچستان غربی هم درون مرزهای ایران و بخش‌هایی از استان سیستان و بلوچستان را دربرگرفته‌است. بیشتر از هر چیزی، باید اعتراف کرد که بلوچ‌ها بسیار مهمان‌نوازند و گردشگرانی که پا به این خطه می‌گذارند و مهمان این قوم می‌شوند به‌همان نوازی بی‌مانند آن‌ها اشاره می‌کنند. در ضمن و به دلیل غنی بودن و اهمیت این فرهنگ، روزی به نام روز جهانی فرهنگ بلوچ در تاریخ نام‌گذاری شده‌است. فرهنگی که نه تنها در بخش‌های پهناوری از سیستان و بلوچستان ایران بلکه در افغانستان و پاکستان نیز هنوز هم پابرجاست. در پرونده امروز زندگی ۵۴ ساله سخی می‌کنیم تا شما را با گوشه‌ای از فرهنگ غنی مردم بلوچ که در کشورمان زندگی می‌کنند، آشنا کنیم.

ورزش‌های بومی بلوچی

مردم این خطه، بیشتر از هر چیزی به چوب‌بازی و شترسواری علاقه‌مند هستند. آن‌ها بیشتر اوقات فراغت‌شان را بادوبازی پرمی‌کنند و هیچ چیزی به این اندازه برای‌شان سرگرم‌کننده و جذاب نیست. روزی به نام روز جهانی فرهنگ بلوچ در بازیکنان تشکیل می‌شود و همراه با نوا‌ی ساز و دهل چوب‌بازی با حرکات آرام و منظمی آغاز می‌شود. به تدریج همراه با تندشدن آهنگ حرکات هم تندتر و تندتر می‌شود. در این

حرکات بازیکنان چوب‌های خود را به هم می‌کوبند. کوچک‌ترین غفلت باعث اصابت چوب به بدن بازیکنان می‌شود. هر بازیکن دو چوب در دست دارد و با آهنگ دو قدم به جلو برمی‌دارد، یک قدم به عقب برمی‌گردد و یک بار به دور خود می‌چرخد. وقتی بازیکن دو قدم جلوتر می‌رود، باید چوب‌های خود را به صورت ضرب‌در در مقابل صورت خود نگه‌دارد. هر بازیکن وقتی برمی‌گردد با بازیکن پشت سری خود نیز به بازی می‌پردازد. این بازی بر پایه مهارت و استقامت استوار است. همچنین شترسواری هم از جمله ورزش‌های بومی و محلی بلوچستان است که به‌ویژه در شهرستان‌های خاش و ایرانشهر رایج است و به مناسبت‌های مختلف برگزار می‌شود. این ورزش هم نیاز به قدرت بدنی بالا و تمرکز زیادی دارد.

لباس سنتی بلوچ، گران‌ترین لباس سنتی ایران

لباس زنان و مردان بلوچی قدمتی بسیار دیرینه دارد. لباس به‌ویژه شلوار مردان بلوچ را به دوره پارتیان نسبت می‌دهند. لباس مردم غیور سیستان و بلوچستان فقط یک پوشش نیست بلکه‌ای پوشش پشtonانه‌ای به قدرت فرهنگ یکی از اصیل‌ترین اقوام ایرانی را به دنبال دارد. مردم بلوچستان جزو معدود اقوام ایرانی هستند که به پوشش محلی خود پایبندند تا جایی که نخستین جذابیت گردشگران این منطقه سوزن‌دوزی بلوچ و اولیت خرید مسافران، لباس‌های بلوچی و محصولات سوزن‌دوزی است. زنان بلوچ معتقدند لباس‌های محلی مکمل شخصیت و نشانه بارز هویتی آنان است تا جایی که در فرهنگ عامه مردم بلوچستان پوشش خود نقش تعیین‌کننده و مهمی دارد و در مناسبات اجتماعی نیز این مهم مشهود است. لباس مورد علاقه زنان سیستان و بلوچستان، لباسی است که سوزن‌دوزی داشته‌باشد. نگاهی به تاریخچه سیستان و بلوچستان نشان می‌دهد لباس زنان بلوچ، برگرفته از طرح‌های اصیل ایرانی است. طرح‌هایی که در هم می‌آمیختند و حس شاعرانه‌ای به این زنان ز حمتکش می‌دادند. زنان بلوچ گران‌ترین لباس‌های ایران را می‌پوشند. ابریشم سبز، قرمز، نارنجی و مشکی در سوزن‌وقتی با دس‌ت در هم می‌آمیزد، لباس دلخواه‌شان، آن‌هم با طرح‌های اصیل ایرانی را می‌سازد. به‌شدت پایبند به لباس‌هایی هستند که مادر بزرگ‌هایشان زمانی می‌پوشیدند و قبل از آن‌ها مادر بزرگ‌هایشان. با این حال، لباس بلوچ‌ها هم مردانه‌وز نانه‌دارد. لباس مردان بلوچ شامل مواردی است که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود: پاک(پوششی گرد که بر سر می‌بندند)، باجامک(شلوار گشادو چین‌دار بلوچی)، سرین‌بند(کمربندی است پارچهای برای شلوار، سواس و پوز(آکفشی که با برگ‌های وحشی می‌بافند)، کرو(جوراب پشمی برای زمستان) و...

اقوام و زبان بسیار

قدیمی‌بلوچ‌ها

طوایف بلوچ را بامری، یار احمدزی، گمشادزی، شیرخان‌زی، شمال‌زی یا همان شه‌بخشی، میرم‌اندزی، شیرانی، مبارکی و... تشکیل می‌دهند که از لحاظ آداب و رسوم، تقریباً همه شبیه یکدیگر هستند و بیشتر به دلیل تفاوت در محل زندگی، اسم طوایف‌شان با یکدیگر متفاوت است. درباره زبان قوم بلوچ هم باید بدانید که برخی این زبان را برگرفته از زبان پهلوی میانه می‌دانند. حتی عده‌ای شباهت‌های بین زبان مردم بلوچی را با زبان مردم کردی و کیلیکی مقایسه کرده‌اند و آن را برگرفته از زبان پارتی می‌دانند. در هر صورت آن‌چه که قطعاً همه محققان مطمئن هستند، ریشه بسیار قدیمی و اصیل زبان اقوام بلوچ است.

۸ مرحله عروسی بلوچ‌ها در ۳ شب!

دست‌کم ۸ مرحله از مراحل عروسی همچنان در میان بلوچ‌ها به اجرا در می‌آید. گرچه اینک به واسطه تغییر وضعیت اقتصادی، مراسم ۷ شبانه‌روزی عروسی بلوچی به برنامه‌ای ۳ شبانه‌روزی محدود شده اما هنوز پا پابندی به سنت‌ها در آن ملموس و مشهود است. در عروسی بلوچی سفره عقد و جهیز به وجود ندارد و بلوچ‌ها معمولاً در بهار از دواج می‌کنند. به دلیل جذاب بودن و البته خاص بودن مراسم از دواج بلوچی، کمی بیشتر درباره این ۸ مرحله توضیح خواهیم‌داد.

۱ گندون‌ا «گند» در بلوچی به معنای دید و «ن» نیز به معنای نشستن است. بنابر این، این عنوان بر مراسمی گذاشته شده‌است که در آن بزرگان خانواده پسر نزد خانواده دختر می‌روند و در مجلسی که گردهم‌آه‌اند، موضوع علاقه‌مندی خانواده پسر به دختر آن خانواده را اعلام و خواستگاری را رسمی می‌کنند. سپس «حلقه کنان» که نوعی نشان‌گذاری بر عروس است نیز به اجرا گذارده می‌شود و خانواده داماد حلقه انگشتری به همراه ساعت و طلا به عروس هدیه می‌دهند.

۲ هتیرج‌نی تقریباً به‌همان مراسم «بله‌برون» خودمان گفته می‌شود و اساس عروسی و زندگی مشترک در این مرحله بنا گذاشته می‌شود. به عبارت دیگر پس از خواستگاری در این مراسم پاسخ مثبت خانواده دختر اعلام و دیگر برنامه‌ریزی‌ها از این‌جا آغاز می‌شود.

۳ بریندمال ادر مراسم بریندمال اقوام درجه یک دو طرف حضور دارند و به موضوع تعیین مهریه می‌پردازند. معمولاً مهریه پول نقد است اما در مناطقی چون سرپاز گاه هدیه می‌شود که نخل خرما نیز به عنوان مهر عروس تعیین شده‌است. در خاش به سبب رونق دامداری، شتر و گاو نیز به عنوان تعیین مهریه مدنظر قرار دارند. یک رسم نیز در میان بلوچ‌ها این است که طلالا به عنوان مال عروس به داماد هدیه می‌کنند. این رسم با هدیه ۲۰ مثقال تا ۲ کیلو طلا به اجرا در می‌آید. برخلاف مهریه که در میان بلوچ‌ها نه کسی داده و نه کسی گرفته و حتی به هنگام طلالی نیز زنان معمولاً مهریه خود را می‌بخشند، این طلالا احترام دوبردل می‌کنند.

۴ جل‌بندی این مراسم بدین صورت است که اتاقی را برای استقرار عروس در نظر می‌گیرند و پارچه‌آئین شده را که جل خوانده می‌شود به دو سوی دیوار وصل می‌کنند و فضایی حائل را در یک اتاق به وجود می‌آورند که عروس باید تا زمان مراسم جایی پشت این جل دور از نظر ها منتظر بماند. بلوچ ها معتقدند این رسم برای دور نگاه داشتن عروس از جادو و نظر بوده است. در فاصله جل‌بندی تا پایان مراسم عروسی، عروس را کسی به جز نزدیکان خاص و معرمان نمی‌بیند.

۵ جنادوزکی همان‌طور که از عنوانش هم به‌ذهن متبادر می‌شود، گویا این مراسم به شکل دزدکی برگزار می‌شود! در این مراسم خانواده‌های دو طرف هر کدام روی سر داماد و عروس حنا می‌گذارند. فردای مراسم خندانوزکی مراسم دعوت از اقوام و بستگان آغاز می‌شود. به‌طور معمول عده‌ای از زنان و مردان فامیل داوطلب می‌شوند و به‌سراغ دیگر بستگان در روستاها و آبادی‌ها و همین‌طور شهرهای دیگری روند. آن‌ها خردیگترین قنات یا رودخانه جاری می‌برند و در آن‌جا خانواده داماد او را در آب استحمام می‌کردند. امروزه نیز ابتدا داماد به سلمانی یا آرایشگاه می‌رود و سپس به رودخانه و قنات می‌روند و چند دقیقه‌ای در آن جاتوقف می‌کنند. برای مثال در ایرانشهر معمولاً دامادها را به رودخانه دامن در شمال این شهر می‌برند. در همین زمان نیز عروس را برای مراسم عروسی آماده می‌کنند. این قسمت را مشاطه می‌گویند که تغییر شکل یافته کلمه «مطاشه» به معنای آرایشگر و سلمانی در زبان عربی است. مشاطه بعد از آماده کردن عروس و آرایش او وقتی مراسم عروسی در حال آغاز است چیزی به عنوان هدیه می‌گیرد و نقاب از چهره عروس بر می‌دارد.

۶ جناراستکی به مراسم اصلی حنابندان اطلاق می‌شود. معمولاً با ساز و آهنگ خاص همراه است و از این به بعد نبض کارها برای رسیدن به مراسم عروسی تندتر می‌زند. دعوتی‌ها در این مرحله دیگر باید نهایی شده باشند. همه وسایل عروسی در این مرحله آماده‌است. حنابندان عروس و داماد شروع می‌شود ولی هر کدام جداگانه در محلی متفاوت. هر کدام از عروس و داماد توسط بستگان حنا گذاشته می‌شوند. معمولاً دست‌ها حنا بسته می‌شود. شب حنابندان را تا صبح بیدار می‌مانند و ولیمه عروسی را در همین شب تدارک می‌بینند و آشپزی برای مهمانان عروسی از این‌شب آغاز می‌شود.

۷ سرآپی و مشاطه ادر عروسی بلوچی عروس رانزد داماد نمی‌برند و به اصطلاح «عروس کشان» ندارند و در عوض این داماد است که نزد عروس می‌رود. معمولاً با توجه به اهمیت آب در زندگی بلوچ‌ها و نقشی که در حیات برای آن قائلند و اهمیتی که در زندگی آنان دارد، قدیم‌ترها داماد را به نزدیک‌ترین قنات یا رودخانه جاری می‌برند و در آن‌جا خانواده داماد او را در آب استحمام می‌کردند. امروزه نیز ابتدا داماد به سلمانی یا آرایشگاه می‌رود و سپس به رودخانه و قنات می‌روند و چند دقیقه‌ای در آن جاتوقف می‌کنند. برای مثال در ایرانشهر معمولاً دامادها را به رودخانه دامن در شمال این شهر می‌برند. در همین زمان نیز عروس را برای مراسم عروسی آماده می‌کنند. این قسمت را مشاطه می‌گویند که تغییر شکل یافته کلمه «مطاشه» به معنای آرایشگر و سلمانی در زبان عربی است. مشاطه بعد از آماده کردن عروس و آرایش او وقتی مراسم عروسی در حال آغاز است چیزی به عنوان هدیه می‌گیرد و نقاب از چهره عروس بر می‌دارد.

۸ شب یک‌جایی بعد از خوانده شدن خطبه عقد، عروس و داماد در خانه پدرزن یک‌جای می‌شوند و معمولاً تا ۴ روز در خانه پدرزن مستقر هستند. بدین ترتیب در خانه پدرزن زندگی خود را آغاز می‌کنند. بعد از مراسم شب یک‌جایی و در واقع روز بعد از عروسی مراسم «مبارکیان صبا» برگزار می‌شود که اقوام برای تبریک گفتن به عروس و داماد نزد آنان می‌روند. عروس و داماد نیز بعد از روز چهارم عروسی به خانه پدر داماد می‌روند و در آن جامه‌هایی دیگری برگزار می‌شود.

ZENDEGI - SALAM

ضمیمه روزنامه خراسان

دوشنبه ۱۶ تیر ۱۳۹۹

۱۴ ذی‌القعدة ۱۴۴۱ • ۶ جولای ۲۰۲۰

شماره ۲۰۴۱۷

۱۶۳۷

از سوزن‌دوزی تا سفال‌گری

از مهم‌ترین صنایع دستی منطقه بلوچستان باید به رودوزی و بافتنی اشاره کرد. سوزن‌دوزی یکی از مهم‌ترین انواع رودوزی است و این صنعت دستی در تمام منطقه بلوچستان به جز چابهار که در آن ماهی‌گیری رواج دارد، دیده می‌شود. سوزن‌دوزی به بلوچ‌دوزی هم معروف است و سند هویت و موجودیت زنان بلوچ است یعنی اولین هنری که تمام زنان بلوچی آن را می‌آموزند، همین سوزن‌دوزی است! بسیاری از گردشگران نیز هنگامی که به بلوچستان سفر می‌کنند، به دنبال خرید این لباس‌ها هستند. نوع تزئینات روی لباس‌ها، نشان‌دهنده نوع طایفه و قبیله در میان اقوام بلوچ بوده‌است و این تزئینات تنها برای زیبایی نیست! از صنایع دستی دیگر بلوچ‌ها، باید به سفال‌گری و شیشه‌گری اشاره کرد. مهم‌ترین سازندگان آن در محدوده شهرستان سراوان به‌ویژه در روستای گلپورگان مشغول به کارند. مراحل ساخت این سفال‌ها، بسیار ساده و سنتی انجام می‌شود و یکی از دلایل خرید این صنعت دستی توسط خارجی‌ها، شیوه تولید به شدت سنتی آن است. شیشه‌گری در حوالی شهرستان سراوان، تور بافی به شکل کاملاً سنتی در نواحی ساحلی چابهار و جواهرسازی از دیگر صنایع دستی معروف بلوچستان است.

تنوع خیره‌کننده غذاهای بلوچی

بعضی از شهرهای کشورمان به داشتن یک یا در نهایت دو غذای محلی معروف هستند اما ماجرای بلوچستان، خیلی متفاوت است. «بت» مخلوطی است از برنج، ماش و دیگر حبوبات به همراه روغن و ادویه که غذای عمده مردم بلوچستان است. «خوراک خرما» ترکیبی از خرما، نان، برنج و حبوبات مخصوص چابهار یا هست و نان بلوچی و آچار(نوعی ادویه) به عنوان غذاهای گیاهی در این منطقه صرف می‌شود. آبگوشت و بزقرمه (گوشت به‌همراه لفل قزمز و دارچین و زردچوبه که در ظروف سفالی و به سبک غذاهای هندی پخته می‌شود) غذای معروف میر جاوهای هاست. ماهی نمک سود، غذای مخصوص نیک شهری هاست.

«کله جوش» در زاهدان طبخ می‌شود، کنک نوعی حلوا و ترکیبی از خرما، بادام، پسته و شیر خرما شبيه مسقطی و «شوده دده» ترکیبی از خرما، کنجد، بادام و پونه در چابهار به عنوان غذاهای محلی مصرف می‌شود.

مشاهدات اختصاصی

از سفر به بلوچستان

ابین قسمت از مطلب، گوشه‌ای از تجربه‌نگارنده

از مشاهداتش در سفر به این خطه و صحبت

با اقوام بلوچ است

آداب مهمان‌داری در بلوچستان اولین چیزی که برای مهمان می‌آورند، آب است که احتمالاً به دلیل ارزش داشتن آن در نگاه آن‌هاست. همچنین در شمال بلوچستان گاهی به جز آب، دوغ هم نوشیدنی برای پذیرایی از مهمان در اولین لحظات حضورش است. در ضمن، مهمان که می‌آید فوری سفر می‌چینند و او را تنها می‌گذارند تا راحت باشد، به‌ویژه در جنوب بلوچستان خودشان بر سر سفره مهمان نمی‌نشینند.

مراسم ختم هنگامی که کسی فوت می‌کند، فرد متوفی را زود دفن می‌کنند و به علت گرمی هوا تشریفات کفن و دفن را ساده برگزار می‌کنند. حتی اگر فرد نیمه شب فوت کند، همان‌وقت او را دفن می‌کنند. خوردن غذای صاحب‌عزای را بلوچ‌ها ناخوشایند است و اکثر اسعی می‌کنند که آن‌گذار نخورند. همچنین دختران و نوجوان‌ها به هیچ مراسم ختمی نمی‌روند. بلوچ‌ها معمولاً چنین مراسمی را طولانی نمی‌کنند، لباس مشکی نمی‌پوشند و این جزو فرهنگ قدیمی‌شان است.

احترام یاد به زنان پدرهای بلوچ دختران‌شان را بسیار دوست دارند و این دوست‌داشتن کاملاً مشهود است. بلوچ‌ها برای زنان اهمیت زیادی قائل‌اند مثلاً در یک اختلاف طایفه‌ای، زنی که زبردست است پیش‌بزرگان می‌رود و گوشه‌چادرش را پیش آن‌ها می‌گذارد یعنی به‌نوعی وساطت می‌کند تا غائله ختم به‌خیر شود. این کار در خیلی موارد جواب می‌دهد و مردها وقتی زنی از آنان طلب بخشش کند، گذشت می‌کنند.

زیورآلات بلوچ دختران بلوچ گردنبندهای دست‌بافی به نام طوق که بسیار زیباست به گردن می‌آویزند. طوق‌ها معمولاً با دستبند، گوشواره و پابند هم نقش است. کید، شمس، سر بند، باری، چلمب و... و معروف‌ترین زیورآلات زنان بلوچ است.

■ برخی منابع این پرونده: الی گشت، ویستا نیوز، کجارو، بیتوته